

Milliyetçilikler ve Milletin Oluşumu Üzerine Bir İnceleme

Ufuk ŞİMŞEK (*)

Özet: Günümüzde milliyetçilik çok yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Bir kısım, milliyetçiliklerin aşıldığını iddia etmektedir. Öteki bir kısım ise milliyetçiliğin hala gücünü koruduğunu ileri sürmektedir. Milliyetçilik üzerine bu kadar çok çalışılmasının nedeni onun farklı kavranmasıdır. Milliyetçilik çok yönlü ve karmaşık bir olgudur. Bu çok yönlülük farklı değerlendirmelere sebep olmuştur. Milliyetçiliklerin farklı kavranması, farklı millet anlayışlarında şekillenmesini beraberinde getirmiştir. Bu farklı anlayışlar günümüz dünyasında belirgin bir şekilde gözlemlenen zıtlık ve çatışmalarında kaynağıdır. Bu çatışma ve zıtlıklar milliyetçiliğin hala gücünü koruduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, millet, modernizm, ilköçilik, etno-sembolizm

An Evaluation on Nationalisms and Construction Process of Nation

Abstract: Nationalism is widely debated nowadays. To some, nationalisms lost their positions. Others think that nationalism still maintains its power. The reason why nationalism is so widely studied on is that it is perceived differently by people. Nationalism is a multi-faceted and complex phenomenon. This multi-facetedness caused different interpretations. Different perceptions of nationalism let different approaches to nationalism. These different approaches are reasons of oppositions and conflicts clearly observed in this age. These oppositions and conflicts prove that nationalism still maintains its power

Key Words: Nationalism, nation, modernity, primordialism, ethnosymbolism

*) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü.
(e-posta: ufuk@atauni.edu.tr)

I. Giriş

Geleneksel toplumlarda yaşayan insanların kimliklerine yönelik modern anlamda müdahaleci bir tartışmadan söz etmek mümkün değildi. Bu nedenle kimlik tartışmalarının daha çok modernite ile birlikte ortaya çıktığı söylenebilir. Genelde millet olgusunun belirginlik kazanmadığı modern öncesi dönemlerde insanlar, aile, cinsiyet, klan, din, etnisite, şehir-devlet ve imparatorluk gibi çeşitli kimliklerde ve toplum tiplerinde yaşadılar (Smith,1998:146). İnsanlar bir klânın, sabit bir akrabalık sisteminin ve yaşam çizgisi önceden belirlenmiş bir kabilenin veya grubun bir ferdi olarak doğar, yaşar ve ölürlerd. Fakat hiçbir topluluk ve kimlik formu tek başına siyasi bir üstünlük kazanamamıştı. İnsanlar çoklu kimliklere sahip olmayı sürdürmelerine rağmen bir tip toplum ve kimlik, siyasi üstünlüğü elde etmeyi başardı. Bugün millet, milli devlet ve milliyetçilik, politik sadakat ve kimliğin temel belirleyicisi konumunu sürdürmektedir (Smith, 2000a:1). Günümüz dünyası teritoryal devletlere bölünmüştür. Bu devletler, bağımsız, belli bir toprağa ait, meşru cebire sahip kamu kurumları olan ve sınırları dışında yaşayanlar karşısında bağımsız yapılarıdır. Çağdaş dünya aynı şekilde tarihi bir toprak sahipliği, paylaşılan mitler ve tarihsel hafıza, halk kültürü, tek ekonomi, ortak haklar ve milliyetçilik ilkeleri tarafından meşrulaştırılmış tüm üyelerinin belli görevlere sahip olduğu milletlere bölünmüştür.

Böyle bir bölünmüşlüğü ana etkeni olan milliyetçilik, üyelerinin bazıları tarafından gerçek ya da potansiyel bir millet olduğu varsayılan bir toplum üzerinde birlik, kimlik ve otonomi elde etmeyi ve devam ettirmeyi arzulayan ideolojik bir hareket olarak tanımlanabilir (Smith, 2000a:1). Gellner'in, 'temelde siyasi birim ile milli birimin çakışmalarını öngören politik bir ilke'(Gellner, 2000:79) olarak ifade ettiği milliyetçilik tanımı esas alınırsa milletler ve milliyetçiliklerin sıklıkla çakışmadığı görülebilir.

Yukarıda ifade edilen tanımın pratikte uygulanmaya çalışılması, modern zamanlarda sıkça yaşanan kimlik temelli zıtlık ve çatışmaların da nedenidir. Günümüz dünyasında yaşanan çatışmalar milliyetçiliklerin aşılmadığını aksine yeniden canlandığını açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü çatışmaların tarafları ya millet, milliyetçilik ve devlet arasındaki uyumu devam ettirmeyi ya da ifade edilen denklem zemininde özerk bir yapı veya devlet olmayı amaçlamaktadır. Bu gerilim ve çatışmanın nedenleri olan millet ve milliyetçilik olgularının izahları da kendileri gibi çeşitlidir.

II. Primordialism (İlkçilik) ve Perennialism(Eskilcilik)

Milliyetçi ideolojinin organik biçimi olan primordializmin temeli, Hans Kohn'un, insanların rasyonel seçimle katıldığı iradi milliyetçilik ve milleti değişmez, kalıcı ve üyelerinin ondan ayıramayacağı doğumla gelen bir organizma olarak gören organik milliyetçilik ayrımına gider (Kohn, 1955). Primordialistler, milleti ilksel bir kategori olarak görür ya da ilksel bağılıklara dayandırır (Bell, 2003:67). Bu bağılıklar, doğalcıların iddia ettiği gibi doğumla gelen bağlar, sosyo-biyolog olan Pierre van den Berghe'nin iddia ettiği gibi genetik (Berghe,1994:96-103) ya da Edward Shils ve Clifford Geertz'in savunduğu gibi kültürel olabilir (Silhs, 1957:130-145; Geertz, 1973).

Doğalcı bakış açısına göre etnik kimlik, duyu organlarımız gibi bir parçamızdır. İlkçiliğin bu biçimi, doğaları itibariyle ‘insanları’ bir ailenin üyesi olmalarına benzer şekilde değişmeyen etnik toplulukların üyeleri olarak görür (Smith, 2002a:29). İnsanlık, doğal bir şekilde kendilerinden olmayana karşı düşmanlık ve dışlamaya meyilli olacak şekilde farklı gruplara bölünmüştür. Modern milli sadakatın kökleri, her ne kadar modern formlara dönüşmüş olsa da eski ve derin etnik, dilsel, dinsel ve kültürel farklılıklarda yatar (Lieven, 1997:12). Buna göre milletler, doğal sınırlara sahip oldukları gibi, doğada özgül bir kökene ve mekâna, özel bir karaktere, misyona ve kadere de sahiptirler. Bu durumda milletler, kendini yönetme ve bağımsız olma hakkına sahiptirler. Temel dayanışma birimi ve devletin meşruiyet zemini olarak millet, objektif bir gerçeklik olup tarih boyunca var olmuştur (Reynolds, 1994:137). Bu bağlamda milletler ve etniler birbirinden farklı görülemez. Dolayısıyla milliyetçilik de insanlığın doğasında var olan bir özellik olarak düşünülür (Smith, 2002a:29).

Sosyo-biyolojik yaklaşımın milliyetçilik literatüründeki en başta gelen temsilcisi Pierre van den Berghe’dir (Özkırımlı, 1999:83). Ona göre insan ilişkilerinde üç güdü egemendir. Bunlar akraba kayırma (kin selection), karşılıklılık (reciprocity) ve zorlama (coercion)’dır (Berghe,1994:97). Bunlardan ilki ile insanların kendileriyle kan bağı olan ya da olduğunu düşündükleri insanlara yönelip onlarla eşleşmeye çalışmaları kastedilir. İkincisi ile bireylerin karşılıklı yarar sağlayabilmek amacıyla işbirliği yapmaları ve üçüncüsüyle de tek taraflı fayda sağlanması için güç kullanımı kastedilir. Berghe’ye göre bu güdüler etnik gruplar için de söz konusudur. Çünkü etnik topluluklar geniş ailelerdir ya da başka bir ifadeyle ‘süper aileler’dir (Berghe,1994:98-102). Dolayısıyla etnik gruplar ve milletler genişlemiş akraba gruplarının bir formu olarak görülür ve milletlerin ve etnik grupların genetik temelden geldiği savunulur. Ancak bu bakış açısı sorunludur. Çünkü küçük akraba gruplarından büyük akraba gruplarına; diğer bir ifadeyle etnilerden milletlere dönüşümün ne kadar genelleştirilebileceği ve bu toplulukların ne derece varsayılan mitler ile gerçek biyolojik soy bağlarının eşleştirilebileceği sorularını cevaplamada yetersiz kalır (Smith, 2004:5-6).

Kültürel ilkçilikte ise etnik bağların doğallığından ziyade, etnik topluluğu ya da milleti diğerlerinden ayırdığı düşünülen dil, din ve ortak geçmiş gibi bağların herşeyden önce var olduğuna dair bir inanca vurgu yapılır. Yani milletler sürekli ve çok eskidir fakat doğal değildirler (Geertz, 1994:32-34). Nitekim Shils, akrabalık ve dinsel bağlar gibi primordial bağların modern seküler toplumlarda hayatta kaldığını idda eder (Shils, 1957:131-132). Bu yaklaşımı devam ettiren Geertz, sömürgeleştirilmiş topraklarda doğan modern devletlerin nüfuslarının birbirlerine yurttaşlık bağlarından ziyade adet, dil, din ve öteki kültürel unsurlar gibi primordial bağlar ile bağlandıklarını iddia etmektedir. Bu durum primordial bağların gücünün sürmesinin açık kanıtı olarak kabul edilmektedir (Geertz, 1994:32-34). Bu yaklaşımdaki sorun önemli sosyal ve kültürel değişimleri ihmal ediyor olmasıdır. Çünkü bu değişimler yeni bağılıklar yaratabilen ve toplumun karakterini değiştirebilen unsurlardır (Smith, 2000a:2). Bu eksikliğe rağmen Smith’e göre primordialist paradigma, uzun dönemli halk bağılıklarının, akrabalık ve kültürel bağla-

rın önemini ortaya koyması bakımından faydalıdır. Ancak primordializm, milletlerin ve milliyetçiliğin yaygın cazibesini izah etmeye olanak vermez fakat o, problemin doğasına ve boyutlarına ışık tutar.

Milletlerin doğallığını savunan görüşe kuşku bakan bir grup, milletlerin ve milliyetçiliğin eski çağlardan beri var olduğunu kabul eder. Fakat primordialistlerin savunduğu özcü yaklaşımdan kaçınırlar. Smith, bu yaklaşımı perennialism olarak isimlendirir. Perennialism, millet olarak adlandırılan siyasal ve sosyal organizasyon biçiminin eski ve hatırlanması güç tarihsel eskiliğini ifade eder (Smith, 1998:159). Birçok akademisyen için milletler, çok eski ya da daimi olarak görülür ve bu yüzden milliyetçilik tamamen hâlihazırda var olan milletler için bir ideoloji ve akımdır (Smith, 2000a:2). Bir perennialist, modern milliyetçiliği kolayca bir politik hareket ve ideoloji olarak kabul eder. Fakat milleti ya çok eski etnik toplulukların güncellenmiş biçimi olarak ya da insanlık tarihi boyunca var olmuş kolektif kültürel kimliklerin güncellenmiş biçimi olarak görür. Bununla birlikte bir perennialist, milleti yada etnik grubu verili olarak görmez. Daimiciliğe göre milletler, doğal bir olgu olmaktan ziyade tarihsel ve sosyaldirler (Smith, 1998:159). Daimiciliğin iki formu vardır. İlki, belli milletleri çok eski ve sürekli olarak görür. İkincisi, milletlerin yeniden dirildiğini iddia eder. Milletler tarih boyunca insan cemiyet ve kimliklerin temel formlarından biridirler. Onlar zuhur eder, düşer, gelir, gider fakat her kıtada ve çağda bulunurlar (Hutchinson and Smith, 2000:xxvi-xxix).

Modern öncesi çağlarda milletlerin var olup olmadığını araştırmak için kavramların tanımlanması ve bu kavramların olgusal alanda karşılıklarının olup olmadığının ortaya konulabilmesi için deneysel araştırmalar yapılmalıdır. Yukarıda verilen millet tanımı (kitleselel kamu kültürü, tek bir ekonomi ve tüm üyeler için haklar ve ödevler) temel alınır, o zaman antikitede ve erken ortaçağda çok az topluluk millet olarak nitelendirilebilir. Bu özelliklerin bazıları çıkarıldığı zaman modern öncesi dönemlerde birçok yerde milletlerin olduğu ileri sürülebilir. Bu durumda zorluk, modern çağlardaki milletlerin erken dönemlerde tartışılanlardan oldukça farklı görünüyor olmasıdır. Onlar büyük milletlerdir, yasal-siyasal topluluklar olarak şekillenirler, kendilerini milliyetçilik ideolojisine göre meşrulaştırırlar ve milli devletlerin uluslararası sisteminin bir parçasıdır. Tüm bunlar tarihsel dönemde oldukça yenidir. Her ne kadar antik Yahudiler ve Ermeniler dikkat çekici olsa da modern öncesi dönem milletleri, günümüzdekilerin sahip olduğu özelliklere sahip değillerdi. Dolayısıyla perennialism genel bir paradigma olarak kusurludur (Smith, 2000a:3).

III. Modernist teoriler

A) Sosyo-ekonomik evrimcilik

Modernizm çeşitli formlarda görünür: sosyo-kültürel, ekonomik, siyasal, ideolojik ve inşacı sınıflandırmalar önerir. Tüm modernist yaklaşımlar aşağıdaki genele dayanırlar:

1. Milliyetçilik 18. yüzyılda ortaya çıkmış modern bir ideoloji ve harekettir.

2. Aynı şekilde bir sosyal yapı ve kültürel sistem olarak millet de hem özgün hem de yenidir.

3. Belirtileri 1648 deki Westphalia anlaşmasına kadar uzanmasına rağmen 19. yüzyıldan buyana milli devletler hem özgün hem de yenidir.

4. Millet, milliyetçilik ve milli devletler düzeni, kapitalizm, bürokrasi, endüstriyalizm, şehirleşme, sekülerizm gibi modern şartların ürünüdür; Bu, niteliksel bir şekilde onları modern öncesi çağlardaki her inanç sistemi ve toplum formundan ayırır (Smith, 2000a:4).

Modernist paradigmanın en açık ve özgün savunucusu Ernest Gellner'dir. Onun genel amacı, modern dünyada milletler ve milliyetçiliğin sosyolojik gerekliliğini göstermektir. Gellner milliyetçiliğin mantıklı bir durum olduğunu iddia etti. Milliyetçilik ne doğada verilidir ne de insanlık durumuna has bir bileşendir. Ona göre milliyetçilik, bizim birimsel ve milliyetçi bir dünyada yaşamak durumunda kaldığımız verili bir tarihsel çağda yani modernitede sosyolojik bir gerekliliktir. Gellner, modern öncesi tarım toplumu ve modern dönemde endüstriyel toplum arasında ayrım yapar. Ona göre tarım toplumunda millet ve milliyetçiliğe ihtiyaç duyulacak bir boşluk yoktu. Nüfusun büyük bir bölümü besin üreticisiydi, kendi kendine yeten sosyal yapılara ve yerel kültürlere bölünmüşlerdi. Bunlara ilaveten işçileri sömürme, farklı ufak tefek aristokratik, ruhban, bürokratik ve ticari elitlerin büyük ölçüde besin üreticilerinden bağlarını kesmeleri, onların sahip oldukları ortak aristokratik ve ruhban kültürünü aşağı yaymaya gerek görmemeleri ya da köylüleri kendi hayat biçimlerine entegre etmek istememeleri de söz konusuydu. Hatta kitleleri dönüştürme gücüne sahip ruhban sınıfı, ne dönüşüm için kitleleri teşvik ediyordu ne de teşvik edilmesine izin veriyordu. Oysaki teknolojik olarak ilerlemiş, büyüme temelli modern toplumlarda nüfuslar mobil, okuryazar, akıcı ve homojen olmak zorundadırlar. Tek bir okuryazar kültür, elitleri ve kitleleri birleştirmeli ve kucaklamalıdır. Bu şartlarda millet ve milliyetçilik endüstriyel toplumlarda mobil nüfus için bir tutkal olarak işlev görmüştür (Gellner, 2000:79-113).

Gellner'e göre modernleşme büyük med-cezir dalgası gibi batıdan yutucu bir şekilde küresel çapta toplumlara yayılmıştır. Fakat bu yayılmanın değişik zaman ve mekanlarda hızı ve yoğunluğunun farklılığı eşitsizlik yaratmıştır. Modernleşmenin büyük dalgası, geleneksel ailevi, dinsel ve toplumsal yapıyı aşındırdı. Dinsel kodları zayıflayan ve geçim kaynakları zarar gören köylüler, kırsaldan taşındı. Onlar eğitim, iş ve ev aramak için akın ettikleri isimsiz şehirde yollarını kaybettiler. Şehirde, yeni okuryazar ve dilsel kültür, geleneksel yapının karşıladığı beklentilerin yerini aldı ve şehirde oturanları hem okur hem de yazar olmaya zorladı. Sadece okuryazar kültür, büyük kitlesel göçmenleri şehre bağlayabilir ve onları tam yurttaşla dönüştürebilirdi. Bu, sadece kitlesel, tektipleştirilmiş, devletin desteklediği ve gözetim altında tuttuğu kamusal eğitim sistemi ile olabilirdi. Kamu eğitim sistemi ile sürdürülen yüksek kültür, uzman yetiştirme ile köylüler etkili yurttaşlara dönüştürülebilir ve kültürel olarak homojen işgücü olabiliyorlardı (Gellner, 2000:105-116).

Yukarıda ifade edilenler milletlerin neden büyük olduğunu ortaya koyar. Fakat onların neden imparatorluklar kadar büyük olmadığını cevaplamaz. Cevap, modernleşmenin gelgit dalgasının ikinci sonucunda yatar. Modernleşme geleneği aşındırdıkça, yeni bir zıtlık tipi yaratır. İsimli bir şehre yeni gelenler, işler, okullar, barınma ve refah gibi şehrin kıt kaynakları için şehrin eski sakinleri ile mücadele ederler. Eğer yeni gelenler şehrin müdavimlerinin dili, adetleri ve dinleri ile benzerlik taşırlarsa ya da onların dilini hızlı bir şekilde öğrenirlerse bu durumda toplumsal karşıtlık ve muhtemelen sınıf zıtlığı olacaktır söz edilir. Bu, güney İtalyanların iş ve barınma için kuzeye göç ettiği zaman kuzey İtalya'daki durumdu. Eğer yeni gelenler dinde, renkte, adette ve dilde farklı olursa o zaman etnik zıtlık, sınıf zıtlığını ateşler. Bu muhtemelen endüstriyalizmin sonraki aşamasıdır. Her iki kültür grubunun entelijansiyası korkuları ve kini kışkırttığı muhtemelen böyle bir sonuç ortaya çıkacaktır. Onlar emekçi sınıfı dağılmaya ve kendi milli devletlerini kurmaya davet eder, yani yeni millet kendi devletini arar (Smith, 2000b:29-30). Bundan dolayı Gellner için milletler milliyetçiliği değil milliyetçilik bazı kültürel işaretlerin yardımıyla var olmayan milletleri davet eder. Büyüme temelli endüstriyel toplumun gerekli bileşeni olan yüksek kültürü oluşturma lüzumundan dolayı milliyetçilik, kültürel olarak homojen bir millet talep eder. Bugün bizim hepimiz endüstriyel makineleri kullanabilmek için ve endüstri denizinde yüzebilmek için okuryazar yurttaşlar olmak zorundayız (Gellner, 2000:105-116).

Tom Nairn, milliyetçiliği canlandıran kapitalizmin dengesiz gelişimi vasıtasıyla temel mekanizma olarak emperyalizme bakmamız gerektiğini iddia eder. Nairn etnik grupların 1800'den önce de var olduğunu kabul eder. Fakat Gellner gibi O da milletler ve milliyetçiliğin modernliğe özgü bir fenomen olduğuna inanır. Ona göre millet ve milliyetçilik kapitalizmin eşitsiz ve sorunlu bir şekilde yayılmasının ürünüdürler. Nairn, tezini burjuva devriminin ve emperyalizmin batı dışı dünyaya etkilerini test ederek açıklar. 1800'den beri bu muazzam emperyalist tecavüzün sonucunda zapt edilmiş periferilerdeki elitlerin bir kısmında aşağılık duygusu hâkim oldu. Periferideki elitler, emperyalizmin gücüne karşı koyabilecek ne askeri güce ne zenginliğe ne de yeteneğe sahipti. Onların nefretlerini nasıl etkili bir direnişe dönüştürebilirlerdi? Bu eşitsiz mücadelede elitlerin elinde kalan tek kaynak, onların yerli insan kaynağıydı. Bu yüzden onlar, insanlarını mücadeleye davet etmek zorunda kalmışlardı. Onlar insanlarını tarihe, halk kültüründe ve dilinde yazmaya davet etmek zorunda kaldılar. Bu, niçin milliyetçiliğin daima derin bir şekilde saldırgan, sınıflar arası, popülist bir hareket ve niçin kendi sosyal ve politik amaçları için birleştirici olarak kültürel romantizmde bulunduğu cevabıdır (Smith, 2000a:6; 2004:36-37).

Nairn, tüm milliyetçiliklerin sınıf çatışması ve popülist temele sahip olduğu görüşündedir. Milliyetçi teoride bu doğrudur. Her modern milliyetçilik bir bütün olarak insanlara (halka) çağrıda bulunur ve milleti halk ile tanımlar. Fakat pratikte milliyetçiliği sınıflar arası ve popülist yapan nedir? Nairn kendisi makul İskoç milliyetçiliği ile Gal romantik milliyetçiliği pratiğinde olduğu gibi uygulamada çelişki yaşar. Şüphe yok ki her ikisi de avamı davet eder. Fakat İskoçyalı milliyetçilik, uygulamada Alman, Hint ve Batı Afrika milliyetçiliklerinin daha önce yaptığı gibi orta sınıfa hitap etmeye yönelmiştir. Uygula-

mada, milliyetçi teoriye zıt bir şekilde milliyetçilikler popülizmden çekinebilirler, çünkü orta sınıflar düşük sınıfların mobilizasyonunun sonuçlarından korkar. Aynı problemler, Gellner'in milliyetçiliği uzmanlaşmış, standardize edilmiş kamu eğitim sistemi ve kitlelerin dış-sosyalizasyonunun (exo-socialization) bir sonucu olarak gören tezi içinde geçerlidir. Kitlesele eğitimin milli bilinci ve yeni neslin sadık yurttaşlar olarak sosyalleşmesindeki hayati desteğini reddetmek zordur. Fakat eğitim, sadece kitlesele, okuryazar temelli ve kamusal değil aynı zamanda milli ve gerçekte sıklıkla milliyetçidir. Eğitim, milliyetçiler için gerekli bir enstrümandır ve Üçüncü Cumhuriyet Fransa'sı ya da Meiji Japonya'sında olduğu gibi devletin kontrolünü ele geçirdiklerinde ya da İsrail ve Nijerya örneğinde olduğu gibi milliyetçiler kendi devletlerini kurduklarında tesis edilir. Bir başka ifadeyle milliyetçilik Gellner'in kitlesele eğitimi önceler ve kurar.

Gellner'in sosyolojik modernleşmesi ile Nairn'in ekonomik gelişmeciliği arasında önemli farklılıklar vardır. Gellner endüstrileşmeden söz ederken, Nairn kapitalizmin dengesiz gelişiminden bahseder. Fakat her iki yazar da materyalist determinizme bağlı kalarak milletler ve milliyetçiliğin modern sosyal ve ekonomik gelişmelerin özgün karakterinden kaynaklandığını savunur. Buna göre milliyetçilik modernitenin çocuğudur. Milletler merkeze sahip değildir.

Yukarıda ifade edilen çok özet genelleme seviyesine meyleden bu materyalist teorilere itiraz edilebilir. Bu teoriler farklı bölgelerin, kültürlerin ya da farklı tarihi dönemlerin özgünlüklerine çok dikkat etmezler. Fakat bu genellemeler milletlerin ve milliyetçiliğin oluşumundaki temel süreci ortaya koymada bir avantaj sağlar. Bu gibi özet modellerin faydası olmakla birlikte milliyetçiliği anlamada yetersizdirler. Milliyetçiliğin sadece tarihi değil aynı zamanda ayrıntılı sosyolojik izahı da gerekmektedir. Bunlardan daha önemlisi, milliyetçiliklerin ve milletlerin tüm çeşit ekonomilerde, zengin ve fakir halklarda, durağan ve hareketli toplumlarda ve geri kalmış ve ilerlemiş bölgelerde ortaya çıktığının gözlenmesidir. Milliyetçilikler, yoksunlukları ve yoksunluk açıklamalarını göz ardı ederek farklı sosyo-ekonomik şartlarda doğabilir. Bu, Walker Connor'un milliyetçiliğin ekonomik teorilerine yaptığı iyi bilinen eleştirisinin ana fikridir. Milliyetçilik, ilk olarak gelişmemiş periferide değil gelişmiş İngiltere, Fransa, Amerika ve Almanya'da doğdu. Hatta milliyetçilik geri kalmış Sırbistan ve Yunanistan'da erken ondukuzuncu yüzyılda ve gelişmiş Katalan ve Kıbrıs'ta yirminci yüzyılda, yine ekonomik olarak Japonya gibi hareketli toplumlarda ve görece ekonomik olarak Honkong ve Somali gibi durağan toplumlarda doğdu.

Smith'e göre bu açıklamalar milliyetçilik ve modernleşmenin sosyo-ekonomik süreçleri arasındaki ilişkiye karşı dikkatleri çeker. Sosyal hoşnutsuzluktan ziyade milliyetçiliğin doğuşu için sadece kitlesele siyasal organizasyon yoluyla değil aynı zamanda aidiyet iddiası temeli olan etnik ve kültürel bağların varlığı ve belirginleşmesi gibi başka bileşenlere ihtiyaç olduğunu iddia eder. Ona göre paylaşılan bir kültür ve etnik toplumun yokluğunda, sosyo-ekonomik modernleşmenin miktarı ve sosyal hoşnutsuzluk milliyetçi bir hareket üretmeyecektir. Bundan dolayı modernleşme sürecini şekillendiren ve yönlendiren

diren etnisite ve kültürdür. Millet nedir sorusuna cevabı belirleyen de etnik toplumun ön varoluşudur (Smith, 2000b:29-30).

III: Modernist teoriler

B) Kültürel İnşacılık

Gellner milliyetçiliğin ve milletin oluşumunda yüksek kültürün anahtar rolünü kordu. Fakat onun için yüksek kültür, endüstriyel büyümeye donanımlı bir toplumun gereği idi. Hobsbawm ve Anderson ayrıca doğrudan olmasa bile kapitalizmin yükselişine bağlı olarak icat edilmiş edebi kültür gibi şeylerin doğuşuna dikkat çekmişlerdir. Fakat Hobsbawm için önemli müdahaleci bir siyasal değişken vardır. Bu değişken, özellikle 1870'den sonra Avrupa ve Amerika da, halk mobilizasyonu ve demokratikleşmesi çağında vatandaşlıklarını yeni almış kitleleri elitlerin kontrol etme ihtiyacıdır. Bu senaryoda millet, büyük oranda uydurulmuş milli tarih, sembolizm ve mitoloji yoluyla icat edilmiş geleneklerin düzenlenmesi yoluyla kapitalist dönemin en önemli sosyal kontrol aracı olmuştur. Böylece üst sınıflar, kitlelerin enerjilerini yeni bir toplum formuna ve statü sistemine yönlendirebilirdi. Hobsbawm için bu tip kültürel icat, özellikle erken onduzcuncu yüzyılda yurttaş milliyetçiliği ve katılımcı, kitlesel demokrasi sunmasına rağmen 1870'den sonra Merkez ve Doğu Avrupa bölünmüş etno-dilsel milliyetçilikleri yaygınlaştırdı (Hobsbawm, 2006:125-158).

Anderson, milletler ve ideolojiden daha çok din ya da akrabalığa yakın olan milliyetçiliklerin uzun süre bizi yönlendireceklerini iddia eder. Çünkü unutulma korkusu bizi, artık öteki dünyada olmasa bile bizim soyumuz ve toplumumuz vasıtasıyla olan ölümsüzlük arayışına yöneltir. Anderson için milletler ve milliyetçilik modern olgulardır. Milletler doğduğu için öteki çeşit toplumlar geri çekilmek zorunda kaldılar. Güçlü kutsal monarşilerin düşüşü ve uzunca bir süre için insan düşüncesinde ve varlığında baskın olan dinsel-dilsel toplulukların varlığı, milletlerin ortaya çıkabileceği sosyal zemini oluşturdu. Anderson'un tanımladığı şekliyle hayali bir siyasi topluluk ve hem egemen hemde sınırlı olan millet (Anderson, 1995:20), büyük dinlerin ve hanedanların temin ettiği ve ölümün ötesinde bir süreklilik tesellisi temin ederek ortaya çıktı (Anderson, 1995:24-50).

Anderson için matbaacılık ve toplulukların kendilerini millet olarak hayal etmelerine olanak sağlayan anadilde yazılan kitap üretiminin keşfi, millet ve milliyetçiliğin ortaya çıkmasını sağlayan şartlardı. Anderson bu süreci yayın kapitalizmi olarak isimlendirdi. Latin piyasası doyduğunda yayın kapitalizmi, her inananın kutsal kitap okuması gerektiği şeklindeki yeni Protestan vurgu yardımıyla yeni bölgesel dil pazarları aradı. Bu, Latinceye düşük rütbedeki fakat halk ağız seviyesinin üstünde olan resmi bölgesel dillerin standartlaşmasını teşvik etti. Kitaplardan sonra, daha önce hiç karşılaşmamış ya da yeni hayal edilmiş millet kategorisinde bir ötekini tanımayan okuyucuları birleştiren ve günlük satışı en fazla olan gazeteler geldi (Anderson, 1995:54-62). Anderson için millet modern bir yaratımdır, fakat bu sadece insan hayalinin bir ürünü müdür? Anderson kesinlikle milletlerin inşa edildiğini savunur ve kitapların çoğalmasının, insanların kendilerini bir milletin üyeleri olarak hayal etmelerine (fakat bu asla temelsiz bir hayal değildir

daha ziyade bu, paylaşılan önemli bazı karakterlerin büyümesine olanak sağlamasıyla (Hastings, 1997:22).

Eğer milletler insan icadı ve söyleminin dışında varsa yani hayali bir icat değilse o zaman onların farklılıkları nedir, sosyal ve kültürel temelleri için nereye bakacağız gibi sorular ortaya çıkar. Bu noktada milliyetçilik ve millet olgularının ne zaman ortaya çıktığı sorusu da önem kazanır. Tarihçilerin çoğu için milliyetçilik, kesin bir şekilde hem Avrupalı hem de büyük ölçüde modern bir fenomendir. Örneğin Elie Kedourie, milliyetçiliğin ortaya çıkışını, 1807’de Alman romantik felsefeci Fichte’nin bir yıl önce Napolyon’un Jena da Prussia’yı ezici mağlubiyetini takiben Almanca konuşanlar arasında saf dilsel aşkı ve milli bilinci aşlamaya çabaladığı “Alman Ulusuna Nutuklar” eserine tarihlendirir (Smith, 2000a:9).

Milliyetçilik tamamen modern seküler bir doktrin ise milletlerin milliyetçiliğin ürünü olduğunu ve bundan dolayı da tamamen modern bir fenomen olduğunu savunan modernist görüş hakkında Kedourie’nin cevabı kesin değildir. Çünkü O, en azından Afrika ve Asya’da modern öncesi var olan etnik bağ ve duyguların varlığını kabul eder. Aynı şekilde bazı tarihçiler, benzer durumu Avrupa için iddia etmektedirler. Örneğin Hugh Seton-Watson, eski ve sürekli milletleri (Fransa, İngiltere, İspanya, İsveç, Macaristan, Polonya ve muhtemelen Rusya), milliyetçiler tarafından yaratılmışlardan ayırır (Watson, 1977:15-87).

Modern sonrası nitelenen milletlerin tümünün, Fransız devrimi sonrası ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Fakat eski sürekli milletlerin izleri okuyazar bir orta sınıf yaratmış yayın kapitalizminden uzunca bir süre önce 14. ve 15. yüzyıllarda sürülebilir. Liah Greenfeld, İngiltere’de erken 16.yüzyılda millet ile halkı bir bütün olarak eşitleyen milliyetçiliğin ilk örneğinin varlığından bahseder (Greenfeld, 1992:50-60). Bununla birlikte Adrian Hasting için ilk milletler (İngiltere, İrlanda, İskoçya, Fransa ve İspanya) Ortaçağda bölgesel dillerin oluşumuyla ortaya çıkmaya başladı. Hastings, milleti Hristiyanlığa özgü bir şey olarak görür ya da tam olarak judeo-christian (Musevi-Hristiyan kültürünü yansıtan) yaratımı şeklinde değerlendirir. Avrupa da milletlerin oluşmasını sağlayan güdü, sadece Hristiyanlığın bölgeselliklere verdiği izin ile değil aynı zamanda güçlü eski Musevi milletin güçlü kitabı prototipinin, Hristiyanlığa kitabı mukaddes ve dua kitabı vasıtasıyla haftalık servis ve yıllık festivalleri temin etmesi ve taşınması ile sağlandı (Hastings, 1997:15-30,18622).

Milletin modernleşmeden bağımsız perennalist bakışın bu artışına karşın, Susan Reynolds ve John Breuilly güçlü dikkat çekici kıssalar sunarlar. Reynolds, Seton Watson’ın ortaçağ toplumlarını modern milletlerin karakterinin habercisi hatta kapsayıcısı olarak gören erekselci yaklaşımına itiraz ederler. Onun yerine, Reynolds, Ortaçağ Batı Avrupa’sında yaygın olan siyasal toplum biçimini, hanedan ailesine bağlılık üzerine temellenen bir şey olarak görür (Reynolds, 1997:260-300).

Öteki bir tarihsel analizde, John Breuilly bizim milliyetçiliği politik alana hapsedebileceğimizi iddia eder ve milliyetçiliği kesinlikle devletin gücünün genişlemesi için bir

politik hareket olarak görür (Breuilly,1996:149). Milliyetçilik, kültür ve kimlik meselelerinden ayrılarak yeterli bir şekilde yararlı ve akılcı terimlerle analiz edilebilir. Breuilly, modern devlet ve sivil toplum arasındaki bölünmenin sebep olduğu yalnızlığın üstesinden gelmek için Herder tarafından önerilen ‘milliyetçilerin modern politika ve toplumun karakteristik hoşnutsuzlukları için bir çözüm olarak gördükleri tarihselci bakışa başvurmaları gereği’ yönündeki önerisini kabul eder. Breuilly için milliyetçilik, sadece modern yurttaşlık ve modern merkezi devlet bağlamında anlaşılabilir. O, milletler ile etniler arasında ister dinsel ister hanedani olsun bir tarihsel süreklilik olduğunu öneren ve yanlış bir şekilde ‘retrospektif milliyetçilik’ okuma adına modern devlet ve yurttaşlığın yeni tarihsel içeriğini tamamen görmezden gelen perennialist yaklaşımı dar görüşlü olarak değerlendirir (Breuilly,1993:22-46,75-84). Devlet merkezli modernizmin bu tipi, güçlü bir islah edicilik sağlar fakat onun bakış açısı aşırı kısıtlayıcıdır. Kimlik bağlarını siyasal hareketlerden gerçekçi bir şekilde ayırmak olanaklı mı? Böyle bir yaklaşım kaçınılmaz olarak milliyetçiliğin kitlelere sağladığı temel duygusal dayanağı görmezden gelmek olur. Bunlara ilaveten, modernizmin politik versiyonları modern-merkezi devletin toplum üzerindeki etkisine ışık tutmasına karşın onlar belli karakter farklarını ve şekillenmesini sadece politik koşullarla açıklayamazlar (Smith, 2000a:11).

IV. Etno-Sembolizm

John Armstrong ve Anthony D. Smith tarafından savunulan yaklaşım tarihsel etno-sembolizm olarak isimlendirilir. Bu yaklaşıma göre milletlerin gelişim süreci, geniş bir zaman dilimi içinde değerlendirilmelidir. Modern milletlerin doğuşunu, etnik geçmişlerini dikkate almadan açıklamak mümkün değildir (Guibernau and Hutchinson, 2004:1). Bu yaklaşım, millet oluşumunun analizinde ikili bir başlangıç noktası ileri sürer. Birincisi, kültürel toplumun oluşumu için semboller, değerler, hafızalar, mitler, miraslar ya da tarihsel grupların önemidir. İkincisi de etnik toplulukların ve etnik bağların ya da etnilerin milletlerin doğuşu ve devamlılığı için sağladığı temelin hayati rolüdür. Etni, ortak soy miti, paylaşılan tarihsel hafıza, bir ya da daha fazla ortak kültür unsuru, tarihi bir toprakla bağ ve en azından elitler arasında bir dayanışma ölçüsüne sahip olan insan nüfusu olarak tanımlanabilir (Smith, 2000a:11). Bu tanım iki başlangıç noktası arasında bir bağlantı ileri sürer. Bu bağlantı Armstrong’un etnilerin tanımlanması ve devamlılığını vurgulamada ifade ettiği “mit-sembol manzumesi” nin merkezi konumudur. Smith buna tarihsel anıların ve geleneklerin ya da etno-tarih’in bir toplumun üyelerinin öznel tarihini ve özellikle kahramanların ve altın çağların önemli rolünü ilave eder. Mitler arasında soylar ve etnik seçim, etnilerin kendini tanımlamasında ve devamlılığında hayati rol oynarken semboller ya da Fredrik Barth’ı takiben Armstrong’un adlandırdığı üzere “sembolik sınır bekçileri”, kolektif duyguların canlanmasında ve uzun dönem boyunca kültürel farklılığın sağlanmasında önemli bir rol oynar (Amstrong, 1982:5-8).

Armstrong, İslami ve Hıristiyan Avrupa arasındaki etnik tanımlama şeklinin ayrılığını izah etmeye yardım eden biri toprak diğeri de akrabalık temelli iki sosyal organizasyon ilkesi olduğunu iddia eder. Armstrong, etnik kimlik üzerinde etki eden, göçebe ya da yer-

leşik hayat şekillerinden, onların karakteristik nostaljilerine, dünyanın dinsel medeniyetlerine, imparatorluk mitik geçmişlerine, şehrsel yerleşme modellerine, merkezi yönetim tiplerine, dinsel organizasyonlara ve en partikülaristik dilsel farklılıklara kadar uzanan bir serinin izini sürer. Armstrong, etnik toplulukların oluşumuna, modern öncesi milletler ya da milliyetçiliğin doğumu ile kendi ideolojisinde temellenen modern milletleri eşitleyen perennialist tarzda hiçbir teori sunmaz. O, bunun yerine sadece farklı etnik kimliklerin oluşumunda bir araya gelen kompleks bir unsurlar zemini ortaya koyar (Armstrong, 1982:287-298).

Smith, çoğu modern milletlerin genellikle modern öncesi etnik özler ya da zaman içerisinde periferideki etnilerle birleşmeyi başarmış baskın etniler tarafından biçimlendirildiğini ileri sürer. Diğer bir ifadeyle Smith, modernistlerin aksine fakat Armstrong ve John Hutchinson'a benzer bir şekilde modern milletlerin tarihsel süreç içerisinde etnik temelin yerini aldığı görüşündedir. Fakat Armstrong'dan farklı olarak Smith, ister süreklilik duygusu (belli milletlerin Orta Çağ'dan devamlılıkları olabileceği durumuna rağmen) ister yeniden doğma duygusunun gerekliliği şeklinde olsun (bazı modern öncesi etnilerin belli anahtar bakışla modern milletlere benzemesine rağmen) milletleri perennial olarak telakki etmez. Bir başka deyişle, ideoloji ve milliyetçi hareket gibi, tamamı yeni olmasına rağmen milletlerin çoğu modern anlamda yenidir. Fakat milletlerin çoğu uzun bir süreçte şekillenmiş ve önceden var olan etnik bağlar ve duygular üzerinde temellenmiştir (Smith, 1998:170-199).

Bu önermelerde olduğu gibi etniler ve milletler arasındaki farklar kesin değildir. Gerçekte bir ya da daha fazla etni temelinde millet oluşumu oldukça uzundur. Yani artan bölgeselleşme, kolektif mitlerin ve hafızaların merkezileşmesi, topraksal yayılma ve halk kültürünün genişlemesi, artan ekonomik birlik ve yasal standardizasyon gibi uzun bir süreçler dizisi. Böyle süreçler dengesizdirler ve geri döndürülebilirler. Örneğin antik Yahudiler gibi etniler, II. Temple döneminde millet tanımına yakındırlar. Fakat hemen sonra onlar bir diaspora toplumu olarak bu özelliklerin bazılarını (tarihi toprak, ekonomik birlik, kitlesel kamu kültürü gibi) kaybettiler. Bu durum, milletin sabit, ilk ve son olmadığını ortaya koyar. Aynı şekilde hareketli bir hedefi yani neden milliyetçiliğin bağımsızlıktan sonra bile kesilmediğini gösterir. Bu durum, bazı milletlerin modern öncesi var olabileceğini ve milliyetçilik ve milletlerin modernleşme süreçleri ile çok yakın ilişki kurulmaması gerektiğini gösterir (Smith, 2000a:12).

Hastings, özellikle İngiltere, İrlanda ve İskoçya gibi, daha erken olmasa bile en azından 14.yüzyılda doğmuş ilk milletlerin etkisi hakkında güçlü bir argüman ileri sürmektedir. Bu argüman sınırlanmış perennializmi destekler ve bazı modern milletlerin (en azından Ermeniler, Yunanlılar ve Yahudiler gibi antik etnilerin) kökenlerinin ortaçağa kadar geri götürülebileceğini iddia eder. Aynı şey, kültürel miraslarının izleri hanedan dönemi ve modern öncesi etnik topluluklara kadar götürülebilecek olan Japon ve Vietnam gibi bazı Uzak doğu ve Güneydoğu Asya milletleri için de geçerli olabilir (Smith, 2000a:13-14). Ancak bu durum, hiçbir şekilde 'milletler daima vardı milliyetçi uyarıcılar tarafından

yeniden uyanma zamanları gelinceye kadar uykudaydılar' diyen primordialist milliyetçi tezi destekleyici olarak değerlendirilmemelidir. Hakikatte milletlerin çoğu yenidir, modernizmin sorunu onların tümünü yeni olarak düşünmesidir. Oysa modern öncesi etniler ile çoğu modern milletler arasındaki bağın farkına varılırsa önceden var olan etnik bağlar ve sembolik ağların şekillendirdiği yolların izahı mümkün olabilir. Böylece modern milletlerin farklı karakterlerine ışık tutabilir.

Modern milletlere temel oluşturan etnilerin millet olmasında iki ana yol vardır. Etnik temelin ilk tipi yataydır. Bunlar temelde üst sınıf etnik topluluklar olup sınırları düzensiz ve geniştir. Fakat bunlar Gellner'in tanımladığı gibi onların sömürdüğü düşük sınıflar ile kültürel bir bağ ihtiyacına ve ilgisine sahip değillerdir. İkinci tip ise dikey etnidir. Bu, giriş için sınırların çok yüksek olduğu halk toplumdur. Tüm sınıfları en azından ortak kültürü (genellikle din) az ya da çok paylaşır. Yatay tipe örnek olarak eski Hititler, Hindistan aryanları, Normanlar ve Fransızlar verilebilir. İkinci tipe ise Yahudiler, İrlandalılar ve Sikhs (Hindistan sih mezhebi üyesi)'ler gösterilebilir (Smith, 2002b:110-125).

Smith'e göre ilkin Batılı milletler yatay etniler üzerinde temellenmeye başladı. Çünkü hem orta sınıf aşağı etnileri hemde sınır dışındaki bölgeleri birleştirme ve güçlü devletler yaratma yeteneğine sahip Batı Avrupalı yatay aristokratik etniler, teritoryal bir devlette yeni bir kültürel bileşim yaratabiliyordu. Bunların özgünlüğü işte bu şeydi. Bunun sonucu olarak İngiltere'deki Norman aristokrasisi, merkezileşmiş bir devlet ve onların standart kanunlarını, dinsel organizasyonlarını ve dinsel kültürlerini kabullenerek Sakson elitlerini birleştirmeyi yaratmayı başardı. Geç on üçüncü yüzyıla kadar komşuları Galler, İskoçya ve Fransa ile yapılan savaşlar, sınıflar arası bağlılıklar yaratmaya başladı. Fransa'da 12. yüzyılda Frenk Capetian kralları aşamalı bir şekilde, merkezi Fransa ve kuzeyin çoğunu içine alan Île-de-France etrafında mülkiyetlerini genişletebildi. Bu süreçte kilisenin özellikle başpiskopos Rheims'in rolü, feodal savaşlar döneminde monarşinin meşruiyetini teminde hayati idi. Kilise, küçük ama büyüyen Fransa krallığının güvenliğine yardımcı oldu. İngiltere'dekinden daha fazlası, Parisli Fransız dinsel kültür orta sınıflara ve artan derecede merkezileşmiş bürokratik devlet ile uzaktaki bölgelere doğru süzüldü (Smith, 2000a:14-15). Bunun gibi bir bürokratik birleşme süreci, resmi milliyetçilik koruması altında İspanya'da, İsveç'te, Macaristan'da, Polonya'da ve daha sonra Rusya'da ve istisna olarak Japonya gibi büyük oranda tek etnili yerlerde bulunabilir. Fakat onlar az bir başarı elde ettiler. Bundan dolayı, dünyanın sömürgeleştirilmiş ve içine girilmiş bölgelerindeki çoğusu için milletin Anglo-Fransız biçimi bir model oldu. Aynı zamanda bu modelin başarısı, yerel mobilizasyon şeklindeki alternatif tabiiyet yolunun yayılmasını kışkırttı. Bu yol, özellikle Doğu Avrupa'da, Asya ve Afrika'daki daha küçük, bağımlı etnik topluluklar tarafından denendi. Burada, imparatorluğa yada sömürgeci yönetime bağlı dikey etniler, hem sömürgeci yöneticilerin hem de yerli entelektüeller ve profesyonellerin ilgi odağı oldular. Bu bağımlı etnilerin ve etnik kategorilerin üyeleri, onların yöneticilerinin kültüründe ve entelektüel ahlakında eğitim görmelerine rağmen onların siyasi ve toplum hayatına asimile olamadılar. Onlar modernleştirme ve politize etmeye çalıştıkları kendi tabii topluluklarına döndüler. Burada onlar güçlerini geleneksel dinleri ile modern dev-

letin temin ettiği bilim ve teknolojiyi bağdaştırmak yoluyla kendi etnilerinin tarihlerinin ve kültürlerinin peşinden koşan diğer yerli entelektüeller ile birleştirdiler. Batılı yolları reddeden birçok neo-gelenekçi ile birlikte onlar, topluluklarının dinsel kültürü ve etno-tarihlerini yeniden keşfe, kendine mal etmeye ve doğruluğunu kanıtlamaya başladılar. Böylece onların övünç ve grurunu yeniden tesise yardım ettiler.

Bununla birlikte, yerli entelektüeller güçsüzdü. Nairn'in gösterdiği gibi onlar, daha geniş sosyal temele ihtiyaç duydular ve bu, küçük ticaretçileri, yazıcılar/rahipleri, esnaf ve zanaatkarları ve köylüleri bir yerel mobilzasyon vasıtasıyla (yani onları yerel dil ve kültürde eğiterek ve politize ederek) aktive etmek anlamına geliyordu. Birçok durumda bu, yerel dinlerin kullanımını ve halkın dinsel duygularının politik kanala yönlendirilmesini gerektirdi (Smith, 2000a:15). Fakat bu süreçte seküler ve genellikle aydınların yurttaş milliyetçiliği, mobilize edilmiş insanların başkısını ve ihtiyaçlarını daha çok alıştıran güçlü dinsel ruha sahip etnik milliyetçiliğe kolayca ve zekice dönüştürüldü (Smith, 1991:20-70).

V. Etnik ve sivil (yurttaş) milletleri

Dünya milletlerinin büyük çoğunluğu tabiiyetlerini etnik ve yurttaş millet temelinde şekillendirmiştir. Bugün insanların çoğu sivil-teritoryal ya da etnik-soysal temeller tarafından şekillenmiş milletlere aittirler. İdeal olarak tipik yurttaş millette millete üyelik, topraksal doğum ya da ikamet ile ilgilidir. Üyeler, teritoryal politik bir toplulukta yurttaşlığa sahiptirler ve tek yasal sistem ve kitlesel kamu kültürü (resmi dilde) tarafından birleşmişlerdir. Etnik millet ise üyeler ortak soy mitleri, yerel diller ve gelenekler, geleneksel dinler ve güçlü yerli tarih duygusu tarafından dışardakilerden ayırt edilme yoluyla ait olurlar. Teoride yurttaş millette giriş sınırları esnekler; girmek için sadece öngörölmüş bir süre için o milli toprakta ikamet etmek, milletin kültürünü kabul etmek ve dilini konuşmak yeterlidir. Buna karşın etnik millette girişte sınır katıdır. Sadece aynı etnik soydan doğanlar ve kendi soylarının izlerini önceki nesillere geri götürebilenler etno-milletin dairesine kabul edilebilir (Smith, 2000a:16).

Görüldüğü gibi yurttaş milliyetçiliğinin, etnik milliyetçilikten daha demokrat olduğu, yurttaş milliyetçiliğinde millete katılımın irade ile olduğu, yurttaşları bağlayan bağın, politik ideal olduğu, buna karşın etnik milliyetçilikte yurttaşlığı oluşturan bağın soyla belirlendiği, üstünlük duygusunun olduğu, milliliğin seçimle değil doğum ve kültürle olduğu vurgulanmaktadır. Etnik milliyetçilikte millet, genetik soyla bağlanmış bir toplum olarak algılanır ve milli kimlik, etnik kimlik, mit ve hafızadan beslenir. Ancak her iki milliyetçiliğin de benzer yanları söz konusudur. İkisi de homojen bir millet arzu ederler. Ayrıca ifade etmek gerekir ki ister Batıda ister Doğuda olsun “tüm sivil devletler etno-kültürel temellere dayanırlar”(Kuzio, 2002:20). Çünkü 19.yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Fransız yurttaş milliyetçiliği bireylere, Fransız kültürünü kabul edip etmeyeceklerini sormadı. Yurttaşlığa kabulün bir bedeli olarak kendi topraklarında yaşayan etnik ve dinsel azınlıkların, kendi etno-dinsel miraslarını bırakmalarını ve Fransız kültürüne asimile olmalarında ısrarcı oldu. Aynı şekilde yurttaş milliyetçiliği kategorisine sokulan

A.B.D. ve Avustralya “soy kırımdan sağ kalan” aborjinleri asimile olmaya zorladı (Gans, 2003:9-13). Dikkatle gözlemlendiğinde çoğu milletin saf bir tip olarak değil karışık tiplerde yaşadığını görebiliriz. Çünkü ifade edilen millet tipleri zamanla dönüşebilir, değişebilir, geriye ve ileriye gidebilir ve yurttaşlıktan etniğe dönüşebilir.

Muhtemelen bu sonlanmayan ikilik (yurttaş ve etnik) Güneydoğu Asya Ülkeler Birliği ve Avrupa Birliği gibi geniş çaplı kıtalararası kimlikler ve topluluklarda bile bulunabilir. Elbette Avrupa Birliği yurttaşlığı etrafındaki mevcut tartışmalar (Avrupalıyı kim oluşturur), bu konuları tekrar gündeme getirir. Aynı zamanda daha geniş tartışma ve daha yüksek siyasi ve ekonomik çıkar tartışmalarından yorgun düşüleceğini ortaya koyar. Bir kez daha, genelde hafife alınır görünmesine rağmen kültürel konular Avrupanın politikasının arka planında belli etmeden tartışılır (Smith, 2002a:136-166).

VI. Sonuç

Görüldüğü gibi milliyetçilik ve millet kavrayışları içinden çıkılması güç farklılıklar göstermektedir. Fakat bu farklılıklara rağmen her iki olgu için de biz-öteki dikotomisi değişmeyen bir gerçektir. Bu bir zorunluluktur. Çünkü ‘öteki’ milliyetçilik ve millet olgularının hayat kaynağıdır. Milliyetçilik ve millet olgularının çeşitlilik göstermeleri ‘öteki’ ni belirlerken kullanılan kriterden kaynaklanır. İçerme ve dışlamayı kapsayan biz-öteki dikotomisinde etnik-sivil milliyetçilik ayrımı yaparak ikincisini olumlamak tutarlı değildir. Çünkü her ikisi de içerme ve dışlamada belli bazı kriterler ortaya koymaktadır. Koyulan ölçütlerin esnek ya da katı olması kriter koyma realitesini değiştirmez. Bugün dünyada sivil olarak nitelenen milletlere üyeliğin ne kadar mümkün olabileceği gerçeği ortadadır.

Tarihsel süreç içerisinde farklı etnikleri birleştirebilen ve birlikte yaşama zorunluluğunun en akılcı siyasi ve sosyolojik ürünü olan devleti oluşturabilmiş toplumsal formasyonlar millet olarak tanımlanabilir. Fakat bugün sadece belli bölgelerdeki insanların birlikte yaşayabilme sorunu ile değil dünya insanlarının birlikte yaşayabilme sorunuyla karşı karşıyayız.

Dünya insanlığı, iletişim, ulaşım ve ekonomik bağımlılık gibi etmenlerden dolayı tarihte eşi görülmemiş bir şekilde birlikte yaşama zorunluluğuyla karşı karşıyadır. Bu zorunluluk dünyamızın son ikiyüzyılını toplumsal ve siyasi alanda derinden etkilemiş olan milliyetçilik ve millet olgularını yeniden düşünmemizi gerektirir. İnsanlık, milliyetçilikler ve milletler üstü yeni kurgulamaları denemektedir. Örneğin, anlamını milli kimlik ile benzeşmeden alan bir Avrupa kültürel kimliğinden bahsetme fikri, bizim olası olmayan tehditkâr milliyetçiliğin yerini alan bir şeye şahitlik ettiğimizi akla getirir. 1989’dan beri en azından yirmi yeni devletin üremesine yardım eden etnik milliyetçiliklerin çoğalması, zamanla cesareti kırabilir. Fakat etnik milliyetçilikler devletlerarası düzeni bozmayı başaramasa da, muhtemelen dünyanın öteki bölgelerinde başka milliyetçilik dalgalarına şahitlik edeceğiz. Her durumda, bağımsız devletler meşruiyetlerini millet ya da halka dayanarak sürdürdükçe uluslararası sistemin milli temelde yapılanmasının kaybolması olası değildir (Smith, 2000a:17).

Dünyamızda siyasal ve ekonomik güç dağılımı eşitsizliğini korudukça ve milli devletler uluslararası sistemin temel belirleyicisi oldukça milliyetçilik temelli zıtlık ve çatışmalara daha çok şahitlik edeceğiz. Ekonomik ve siyasal küreselleşmenin baskısı ve devasa bilgi birikimi ve iletişim ağları, bir taraftan mevcut milletleri kendilerini yeniden kurmaya sevk ederken bir taraftan da bu süreçte kendi etno-kültürel topluluğunun tehdit altında olduğunu düşünen ve özgürleşme umudu taşıyan etno-kültürel topluluklarda tepkisel milliyetçiliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla millet, milliyetçilik ve milli devlet denklemine durumunu koruma ve yeniden inşâ hareketleri bir yanda, millet olma yolunda umutlu etnik milliyetçilikler bir yanda oldukça, millet, milliyetçilik ve milli devlet ekseninde şekillenmiş ve genelde zıtlık ve çatışma üreten bir yapının aşılması, liberal kozmopolitlerin bir fantazisi gibi görünmektedir.

Kaynakça

- Anderson, Benedict. (1995). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Çev. İskender Savaş, İstanbul: Metis Yay.
- Armstrong, John A. (1982). *Nations before Nationalism*, University of North Carolina Press.
- Bell, Duncan S.A. (2003). "Mythsapes: memory, mythology, and national identity", *British Journal of Sociology*, 54 (1), pp. 63–81.
- Berghe, Pierre Van Den. (1994). "Race and Ethnicity: a sociobiological perspective", *Nationalism*, (Ed. John Hutchinson and Anthony D. Smith), Oxford: Oxford University Press.
- Breuilly, John. (1993). *Nationalism and the State*, Manchester University Press.
- Breuilly, John. (1996). "Approaches to Nationalism", *Mapping the Nation*, (Ed. Gopal Balakrishnan), Verso, New York.
- Gans, Chaim. (2003). *Limits of Nationalism*, West Nyack, NY. USA: Cambridge University Press.
- Geertz, Clifford. (1994). "Primordial and Civic Ties", *Nationalism*, (Ed. John Hutchinson and Anthony D. Smith), Oxford: Oxford University Press.
- Geertz, Clifford. (1973). *The Interpretation of Cultures*, London.
- Gellner, Ernest. (2008). *Uluslar ve Ulusçuluk*, (Çev. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Bozdoğan), İstanbul: Hil Yayınları.
- Greenfeld, Liah. (1992). *Nationalism: Five Roads to Modernity*, Cambridge, Harvard University Press.
- Guibernau, Montserrat and Hutchinson, John. (2004). "History and National Destiny", *Nations and Nationalism*, 10 (1/2).

- Hastings, Adrian. (1997). *The Construction of Nationhood: Ethnicity, Religion, and Nationalism*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobsbawm, E.J. (2006). *Milletler ve Milliyetçilik; Program, Mit ve Gerçeklik*, Çev. Osman Akinhay, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Hutchinson, John and Smith, Anthony D. (2000). "General Introduction", *Nationalism; Critical Concepts in Political Science*, (Ed. John Hutchinson and Anthony D. Smith), Volume: I, London and New York.
- Kohn, Hans. (1955). *Nationalism: Its Meaning and History*, Princeton.
- Kuzio, Taras. (2002). "The myth of the civic state: a critical survey of Hans Kohn's framework for understanding nationalism", *Ethnic and Racial Studies*, Volume:25, No:1, pp.20-39
- Lieven, Anatol. (1997). "Qu'est-ce qu'une nation?", *The National Interest*, 49; Research Library, pp.10-22
- Özkırımlı, Umut. (1999). *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Reynolds, Susan. (1994). "Regnal Sentiments and Medieval Communities", *Nationalism*, (Ed. John Hutchinson and Anthony D. Smith), Oxford: Oxford University Press.
- Reynolds, Susan. (1997). *Kingdoms and communities in Western Europe, 900-1300*, Oxford: Oxford University Press.
- Silhs, Edward. (1957). "Primordial, personal, sacred and civil ties", *The British Journal of Sociology*, Volume: 8, No. 2.
- Smith, Anthony D. (2000b). *The Nation in History; Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism*, The Menahem Stern Jerusalem Lectures, University Pres of New England.
- Smith, Anthony D. (1991). *National Identity*, England: Penguin Books.
- Smith, Anthony D. (2000a). "Theories of Nationalism: Alternative models of nation formation", *Asian Nationalism*, (Ed. Michael Leifer), London: GBR: Routledge.
- Smith, Anthony D. (2002a). *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*, Çev. Derya Kömürcü, İstanbul: Everest.
- Smith, Anthony D. (1998). *Nationalism and Modernism: A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism*, London: GBR: Routledge.
- Smith, Anthony D. (2004). *The Antiquity of Nations*, Polity Press.
- Smith, Anthony D. (2002b). *Ulusların Etnik Kökeni*, Çev. S. Bayramoğlu, H. Kendir, Ankara: Dost Kitabevi.
- Watson, Hugh Seton. (1977). *Nations and States: An Enquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*, Colorado: Westview Pres Boulder.